

Vide dicta *Numer. xiii*. Porro videntur hic undecim tribus ex zelo nimio modum juste vindictae excessisse, eo quod parvulos quoque et mulieres innocentes occidi jusserunt.

18. **FILIAS ENIM NOSTRAS EIS DARE NON POSSUMUS CONSTRICTI JURAMENTO.** — Juramentum hoc obligabat eo casu, quo Benjamin'is reliquis, de uxore, quae essent Israelitides alia ratione provideri potuisset, ut ipsi non egerentur ducere gentiles et alienigenas, vel cogerentur manere caelibes cum interitu totius tribus. Tunc enim non obligabat hoc eorum juramentum, eo casu scilicet, quo una tribus perire debuisset, vel mulieres alienigenae ex vicinis assumende fuissent, quod periculosum et lege vetitum erat; tum quia sicut votum, ita et juramentum factum de minori bono, quod majus bonum impediatur, non obligat quatenus illud impedit; et jurans censetur tacite majus bonum exspectare voluisse cum juraret; nam aliqui illicitum fuisset juramentum: quia promissio, licet juramento firmata, non censetur infringi, quando in melius commutatur; hic autem melius erat non perire unam tribum, quam non dare illi filias suas uxores. Vide *Sylvestrum*, verbo *juramentum*. Quocirca peccassent Israelitae, si jurassent se in tali necessitate et periculo non daturis uxores Benjaminitis, aut Abulensis; putarent tamen ipsi, cum essent simplices et rudes, se hoc juramento teneri: unde rationes quaerunt quibus et juramento et conservationi tribus cavetur; et quamvis Abulensis faciat eas fuisse patet, et in frandem juramenti; melius tamen *Lyranus*, *Hugo*, *Cajetanus*, *Arias* censent legitimas fuisse; et quoad *Galaadites* mulieres eis datus patet, quia *Galaadite* bello non interfuerant (unde et merito existit sunt: debuerant enim, ut recte *Abulensis*, vocati ad communem vindictam tanti sceleris venire); juramentum autem praesentes tantum, qui scilicet jurarant, concernebat, non absentes.

19. **ECCE SOLEMNITAS, — non nundinarum, ut vult *Abulensis*, sed festi alieujus. Videtur autem hoc festum fuisse Tabernaculorum, quod celebratur in septembri; tunc enim collectis uvis, vites abundant foliis et pampinis, sub quibus hi virginum raptores latitare potuerunt, ut dicitur vers. 20. Ita *Arias*, *Serarius* et alii.**

21. **RAPITE EX HIS SINGULI UXORES.** — Quæres, an licite raptum hunc consulere potuerint, et an Benjaminite, consilium hoc exsequendo, virgines *Siluntinas* rapere? Respondeo affirmative; unde dico nec majores natu, raptum hunc consulentes fuisse perjuros; quia singuli tantum particulatim jurarant se eis proprias filias non daturis, non autem non daturis aliorum filias communi decreto. Similiter nec parentes filiarum fuisse perjuros,

quia ipsi consilii raptus non erant consilii, nec dederunt filias suas: sed hoc illis abrepte sunt, imo, ut textus innuit, parentes prius Benjaminitis petentibus illas negarant. Unde peccatum, sive inaequalitas ab eorum parte fuisse dicitur, quia scilicet eas petentibus jure suo Benjaminitis, in tali necessitate negarant ob jurisjurandi religionem.

Denique non fuit hic peccatum raptus, ut recte *Lyranus*, *Cajetanus*, *Dionysius*, *Arias*; quia is tantum misericordialis fuit non valde invitit filiabus, nec etiam parentibus, nisi ob perjurii periculum, quod hic nullum erat; et quia raptus hic factus est mandato illorum ad quos spectabat cura totius populi, et communis boni, quorum erat in tali necessitate et providere juramento, et determinare uxores, modumque eas accipiendi salvo juramento, quas quisvis eorum aliqui Benjaminitis dare debuisset, ne tribus illa interiret, vel tarde nimis succresceret.

Simili modo *Romulus* et *Romani* instituerunt *Judos*, et adventantes ad eos rapuerunt virgines *Sabinas*, ut eas haberent uxores. Id factum est post annos 700: tot enim *Phinees*, aequae ac *Othoniel*, antecessit *Romani* et *Romulum*. *Romanorum* raptus contigit 14 *Kalendarum* septembris, ait *Plutarchus*; *Benjaminitarum* vero eodem mense septembris. *Romani* rapuerunt virgines 327, vel ut *Halicarnassensis* 689; *Benjaminitae* vero 200. *Benjaminitas* ad raptum coegit necessitas, *Romanorum* libertas, ut docet *S. Augustinus*, lib. II *De Civitate*, cap. xvii, et lib. III, cap. xiii. Unde *Romanorum* raptus concevit bella et strages, *Benjaminitarum* vero pacem et laetitiam.

Hic finitur historia duodecimi *Judicium* Israelis, qui fuere typus duodecimi *Apostolorum*, ac praefuere populo a *Josue* usque ad *Heli*, per annos 299; nimirum *Othoniel* annis 40, *Aod* 80, *Barac* 40, *Gedeon* 40, *Abimelech* 3, *Thola* 23, *Jair* 22, *Jephth* 6, *Abesan* 7, *Ahialon* 10, *Abdon* 8, *Samson* 20. De quibus ita scribit *Rupertus*, lib. IV *De Victoria verbis Dei*, cap. vi: « Erant unici et veri *Salvatoris* (*Jesu Christi*) vicarii. *Salvatio* per illos duplici modo, videlicet judicando et preliando administrabatur: judicando quippe populum ab idolorum servitute prohibebant; preliando ipsi in fronte gradientes, de hostibus quibus servierant fortiter vindicabant. Erant ergo in disciplina *judices*, in praelio *duces*, in utroque *salvatores*, *Sacramenta* *victoriasque* *Salvatoris* *eterni* *gestis* *praeparatis* et *victoriis* *mysticis* *prefigurantes*. Sicut enim *speculum* *oppositum* *soli*, *similem* *reddit* *imaginem*; ita et *salvatorum* et *judicum* *illorum* *lucida* *fides*, *Salvatori* et *Judici* *eterno*, *cujus* *erat* *vicarii*, *similem* *praetulit* *in* *gestis* *suis* *pulchritudinem*. »

Rapto
Sabinarum.

COMMENTARIA

IN

LIBRUM RUTH.

ARGUMENTUM.

Perterritus hic genealogia *Jude* *Patriarchae* a *Phares* filio ejus usque ad *Davidem*, ex quo prognatus est *Christus*, hoc fine ut *Christus* (quem quasi scopum et finem tota *S. Scriptura* respicit) ostendatur natus ex *Juda*, uti promiserat et praedixerat *Jacob* *Jude* filio suo benedicens, *Gen. xl, 40*. Inducitur autem hic in hanc genealogiam *Ruth* *Moabit* et *Gentilis*, sed mox facta *fidelis* et *proselita*, qui miro casu vel potius *Dei* *providentia* in eam subintrovit aequae ac *Rahab* *Chananaea*: « Ut ostenderet, ait *S. Hieronymus*, non dedignatum ex peccatoribus nasci, qui venerat ut omnium peccata deleteret, utque gentium vocatio et electio *Judeis* exclusis a *Christo* faciendae, in *Ruth* *gentili* et *avia* *Christi* significaretur. » *Tropologiae*, ut in *Ruth* *idea* et *exemplar* *pim*, *modeste* et *sanctae* *uxoris* *daretur*, *Symbolice*, ut indicaretur *nobilitatem* *generis* *dari* a *Deo*, utpote qui *Ruth* *gentilem*, *vilem* et *pauperem* *ascivit* in *familiam* *Abrahae* et *Jude*, eamque fecit *gentricem* *Davidis* et *posterorum*, *quin* et *ipsius* *Christi*. Unde *Ruth* a *Rabbinis* et *S. Chrysostomo*, et *B. Petro* *Damiano* vocatur « *Mater* *regni* et *regum*. » *Omnes* *enim* *leges* *Juda* *ab* *ea* *descenderunt*.

Est hic liber appendix libri *Judicum*, unde et

ab *Hebraeis* illi annectitur: ejus enim historia configit sub *Judicibus*, ut patet cap. i, vers. 1. Estque praeludium et quasi manuductio ad *librum* *Regum*; in eo enim gesta *Davidis* et *ceterorum* *regum* ex *Ruth* *prognatorum* *describuntur*. Quocirca recto ordine interjicitur hic liber inter *librum* *Judicum* et *Regum*. Porro hic liber ab omnibus tam *Catholicis* quam *Hereticis* (excipio *Manicheos*, qui totum *vetus* *Testamentum*, ac consequenter et *librum* *Ruth*, velut a *Deo* *malo* *profectum* *rejecerant* et *blasphemabant*, teste *S. Augustino* in *libris* *Contra* *Fanatum*) *habitus* *fuit* *Canonicus* *S. Scripturae*, esto in *nonnullis* *Arabicis*, utpote *manuscriptis* *duntaxat* *non* *extet*.

Auctor libri est incertus; a nonnullis enim censetur fuisse *Ezechias* *rex*, ab aliis *Esdra*, a pluribus vero *Samuel*, idque *verisimilius* *videtur*, tum quia *Sammel* *sub* *hoc* *tempus* *vixit*, tum quia ipse *librum* *primum* *Regum* *conscripsit*, ad quem hic liber dirigitur.

Scripturunt in *Ruth* *Rupertus*, *Abulensis*, *Lyranus*, *Hugo*, *Dionysius*, *Cajetanus*, *Serarius*, ac *Fevardentius*, qui *pulchra* et *plurima* *morum* *documenta* *ex* *hoc* *libro* *elicit*.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Elimelech Bethlehemitæ, argente fane, cum uxore Noemi et duobus filiis peregrinatur in Moab: ibi omnibus defunctis, sola Noemi vidua cum Ruth nuru sua in Bethlehem revertitur.

1. In diebus unius judicis, quando iudices præerant, facta est fames in Terra. Abiitque homo de Bethlehem Juda, ut peregrinaretur in regione Moabitide cum uxore sua ac duobus liberis. 2. Ipse vocabatur Elimelech, et uxor ejus Noemi, et duo filii, alter Mahalon, et alter Chelion, Ephratæi de Bethlehem Juda. Ingressique regionem Moabitidem, morabantur ibi. 3. Et mortuus est Elimelech maritus Noemi, remansitque ipsa cum filiis. 4. Qui acceperunt uxores Moabitidas, quarum una vocabatur Orpha, altera vero Ruth. Manseruntque ibi decem annis; 5. et ambo mortui sunt, Mahalon videlicet et Chelion: remansitque mulier orbata duobus liberis ac marito. 6. Et surrexit ut in patriam pergeret, cum utraque nuru sua, de regione Moabitide: audierat enim quod respexisset Dominus populum suum, et dedisset eis escas. 7. Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ, cum utraque nuru, et jam in via revertendi posita in terram Juda, 8. dixit ad eas: Ite in domum matris vestræ, faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis et mecum. 9. Det vobis invenire requiem in domibus virorum, quos sortitura estis. Et osculata est eas. Quæ elevata voce flere cœperunt, 10. et dicere: Tecum pergemus ad populum tuum. 11. Quibus illa respondit: Revertimini, filiæ meæ, cur venitis mecum? num ultra habeo filios in utero meo, ut viros ex me sperare possitis? 12. Revertimini, filiæ meæ, et abite: jam enim senectute confecta sum, nec apta vinculo conjugali, etiamsi possem hac nocte concipere et parere filios, 13. si eos expectare velitis, donec crescant, et annos pubertatis impleant, ante eritis vetulæ quam nubatis. Nolite, quæso, filiæ meæ: quia vestra angustia magis me premit, et egressa est manus Domini contra me. 14. Elevata igitur voce, rursus flere cœperunt: Orpha osculata est sororum, ac reversa est; Ruth adhæsit sorori suæ. 15. Cui dixit Noemi: En reversa est cognata tua ad populum suum, et ad deos suos, vade cum ea. 16. Quæ respondit: Ne adverseris mihi ut relinquam te et abeam: quocumque enim perrexeris, pergam; et ubi morata fueris, et ego pariter morabor. Populus tuus populus meus, et Deus tuus Deus meus. 17. Quæ te terra morientem susceperit, in ea moriar: ibique locum accipiam sepulture. Hæc mihi faciat Dominus, et hæc addat, si non sola mors me et te separaverit. 18. Videns ergo Noemi quod obstinato animo Ruth decrevisset secum pergere, adversari noluit, nec ad suos ultra reditum persuadere; 19. profectæque sunt simul, et venerunt in Bethlehem. Quibus urbem ingressis, velox apud cunctos fama percerebruit; dicebantque mulieres: Hæc est illa Noemi. 20. Quibus ait: Ne voeetis me Noemi (id est, pulchram); sed vocate me Mara (id est, amaram), quia amaritudine valde replevit me Omnipotens. 21. Egressa sum plena, et vacuum reduxit me Dominus. Cur ergo vocatis me Noemi, quam Dominus humiliavit, et afflixit Omnipotens? 22. Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ, ac reversa est in Bethlehem, quando primum hordea metebantur.

4. IN DIEBUS UNUS JUDICIS. — Quæres, quis fuit hic Judex sub quo hæc fames et conjugium Ruth cum Booz contigit? *Primo*, Josephus. Zonara et Magister Historia Scholastica censent fuisse Heli Pontificem. Verum id dici nequit; nam Heli judicavit 40 annis, deinde Samuel et Saul annis totidem: his successit statim David, anno ætatis trigesimo. Jam David genitus fuit a Jesse, hic ab Obed, hic a Booz, quæ omnes generationes tam paucis annis, scilicet octoginta, quibus præfuerunt Heli, Saul et Samuel, fieri non potuerunt.

Secundo, Rabbini et Lyranus censent Judicem hunc fuisse Abesan, de quo *Judic.* xii; adeoque Abesan esse Booz. Littere enim utriusque nominis fere sunt eadem. Verum obstat ratio temporis; nam Abesan factus est Judex anno 272 a capta Jerichunte per Josue, cap. vi, quando Salmon duxit Hehab, quæ exploratores Josue exasperat, ex eaque genuit Booz, qui fuit maritus Ruth; quare Booz, si est idem cum Abesan, fuit circiter 272 annorum, quod illo ævo erat insuetum et impossibile; tunc enim nemo tamdiu vixit.

Tertio, Seder Olam censet fuisse Aod secundum Judicem.

Quarto, Abulensis in cap. iv. *Ruth*, Quest. Xc, censet fuisse Barac, sub cujus ultimis annis contigerit hæc fames. Accedit Torniiellus, nisi quod hic sub annum vigesimum Barac eam accidisse arbitretur.

Quinto et *sexto*, valde apposite noster Sallianus censet famem hæc contigisse sub Abimelech, filio Gedonis; conjugium vero Booz cum Ruth, sub ejus successore Thola, de quo plura cap. iv, 21.

FACTA EST FAMES IN TERRA. — non universa, sed Israel, ut habet Chaldaeus; ad illam enim evitandam Elimelech concessit in Moab, eo quod ibi non esset fames. Verisimile est famem hanc ob peccata populi a Deo fuisse immissam; Deus enim solet publica scelera publica fame vel peste castigare. Talia autem fuere parricidia et idololatria ab Abimelech et Sichimitis commissa.

Fabulantur Rabbini stationem aliam solis, qualis fuit sub Josue, prævisse hanc famem, ejusque causam extitisse, atque hanc stationem Elimelech utpote virum sanctum precibus a Deo impetrasse, ideoque ipsum esse, de quo dicitur I *Paral.* iv, 22: « Qui stare fecit solem. » Ubi fusa hæc de re agam.

2. IPSE VOCABATUR ELIMELECH. — Perperam Josephus, Zonaras et Theodoretus eum vocant « Abimelech. » *Elimelech* hebraice idem est quod *Deus meus rex*, vel *Dei mei rex*, aut *fortis mei rex*. Fuit hic vir primarius et dives, utpote ex familia, Salmon principis tribus Juda, ejusque filio Booz propinquus.

EPHRAÏTI. — id est oriundi ex Bethlehem, quæ alio nomine dicebatur *Ephrata*. Sic et David dicitur filius viri *Ephratæi*, id est, Bethlehemite, lib. I *Reg.* xii, 12.

Alibi vero *Ephratæus* vocatur is qui erat ex tribu

Ephraim, ut *Judicam* cap. xii, vers. 5, et I *Regum*, cap. i, vers. 2 et 3.

ET UXOR EJUS NOEMI. — *Noemi* hebraice idem est quod *pulchra, suavis, amena*, qualis hæc fuit tam diutis quam factis. R. Simon ait eam dici *Noemi*, propter illud *Psal.* lxxxix, 17: « Sit splendor Domini Dei nostri super nos; » nam ibi pro splendor hebraice est *noam*.

Rabbini tradunt hanc fuisse filiam fratris Salmonis, ideoque neptem Nahassonis, qui fuit princeps tribus Juda. Nahasson enim genuit Salmon ejusque fratrem, qui fuit pater Noemi. Porro heroicas Noemi virtutes hæc ex hoc libro colligit Serarius. *Primo* enim elucet hic ejus in vero Dei cultu, etiam cum in idololatrarum regionem extrusa esset, constantia. *Secundo*, zelus, dum ad eundem cultum nuram suam Ruth adduxit. *Tertio*, prudentia, dum tam perite hujus exploravit animum et confirmavit. *Quarto*, in adversis asperisque rebus tolerantia, maxime in fame, inopia, et quodam veluti exilio. *Quinto*, patriæ amor, dum ad illam vetula jam et decrepita redire voluit. *Sexto*, sapientia in Ruth conservanda, dirigenda et ad felicissimum tandem connubium provohenda, e quo salus mundi, terræ gaudium, cœlorum lætitia Christus Jesus prognatus est.

ET DUO FILII, ALTER MAHALON, ET ALTER CHELION. — *Mahalon* hebraice idem est quod *infirmus*, vel *chorus*; *Chelion* vero *defectus*, vel *deficientia*. Apposite, quia uterque premature in Moab diem obiit. Rabbini tradunt hos duos esse eos qui lib. I *Paral.* cap. iv, in Hebræo vocantur *Jos* et *Saraph*, quod Noster verit, *securus* et *incendens*, quia desperantes de Israelis a fame liberatione, securi nimis et remisse in Moab, id est terra idololatrarum debebant, ibique duxerunt uxores Moabitidas; ideoque aiunt eos a Deo addictos exitio et incendio. Sed hæc eorum de more sunt commenta, aut potius signenta.

4. QUI ACCEPERUNT UXORES MOABITIDAS. — Rabbini, ut dixi, aiunt eos graviter hæc in re peccasse. Nec est quod cogat eos a peccato exonsare, ait Abulensis. Excusari tamen possunt partim necessitate, quod in Moab non invenirent feminas Israelitidas, quas ducerent; ac ipsis utpote juvenibus, in fervore ætatis, difficili et periculoso esset exhibitus. Rursus, quod Noemi eorum mater pia femina videtur eos ad hoc conjugium direxisse ex Dei instinctu, qui per Ruth destinabat nasci Davidem, et ex eo Christum. Addunt aliqui Orpham et Ruth fuisse ab idolis conversas ad Deum verum, quare licite potuisse duci a Mahalon et Chelion Hebræis, uti Salmon duxit Rahab Chananaeam ad Judaismum conversam, *Josue* cap. ii; licitum enim Hebræis erat Chananaeas ducere, si ille ad Judaismum converterentur (1).

Verum hæc responsio hic non habet locum;

(1) Scopus legis Hebræorum erat impedire ne Moabitide usquam pars populi Israëliti fieret.

Quingua
vittales
Noemi.

Ver. 4.

nam Orpha ad idola sua rediit, et Ruth tunc deum conversa est cum secuta Noemi, cum ea ex Moab migravit in Bethlehem, ut patet ex sequentibus :

QUARUM UNA VOCABATUR ORPHA. — Hanc Goliath giganteis, quem David prostravit, fuisse matrem asserunt Thalmudici, et Philo, seu potius Pseudo-Philo in *Antiquit. Biblicis*, ac Prudentius in *Hamartigenta*, dum ait eam præ Noemi sequela maluisse « semiferi stirpem nutrire Goliæ. » Ratio eorum est quod mater Goliath vocetur *Rapha* vel *Harapha*, I Reg. cap. xxi, vers. 19 et 22, ac I Paral. cap. xx, vers. 6 et 7. *Harapha* autem idem videtur quod *Orpha*. Verum errant; nam primo, *Harapha* erat Philistæa, Orpha vero Moabitibus; secundo, *Harapha* erat ex Geth urbe Palestinæ; Orpha vero ex urbe Petra; tertio, *Harapha* fuit tempore Saulis et Davidis; Orpha vero longe antieris, scilicet tempore Ruth et Booz, qui fuit proavus Davidis; quarto, Orpha hebraice per ר *Ain*, *Harapha* vero per ח *He* scribitur. Porro *Orpha* hebraice idem est quod *servitosa*, vel *ore nudata*. Unde B. Samuel in *Sutha* cap. viii, ait matrem Goliath fuisse meretricem, ideoque dictam *Haropham*, quia eam omnes deceverant, deprimebant, dedecore veluti scortum affliciebant : *Haropham* vero, quia eam omnes granorum ac triticorum, que II Reg. cap. xxix, et Prov. cap. xxvii et xxi, *harphoth* vocantur, instar confundebant.

Ab Orpha mater Ge Hath?

Verum alia est Orpha hæc ab *Harapha* matre Goliath, ut jam ostendi; imo non mater, sed pater Goliath, I Paral. cap. xx, vers. 6 et 7, vocatur *Rapha* vel *Harapha*; ab eo enim posteri Gigantes dicti sunt *Raphaim*, ut ibi dicitur vers. 4, de quo plura I Reg. cap. xxi, vers. 19 et 22.

ALTER VERO RUTH. — Thalmudici tradunt Ruth fuisse filiam Eglon regis Moab, quem occidit Aod, Judicum cap. ii, ut sic Davidi suo prospiciam regiam ex Moab conciliat; sed nugantur. Quomodo enim rex Moab filiam suam dedisset exteris pauperibus et pene fame pereuntibus?

Porro Ruth erat ex Moab que est pars Arabiæ Petree, cujus metropolis erat urbs dicta *Petra*, eo quod in rupe esset sita (quam Bellonius, lib. II, cap. liii, opinatur esse *Mecham*, ubi exstat sepulcrum Mahometis; sed errat), id patet ex illo *Isaia* cap. xvi : « Emitte agnum, Domine, Dominatore terre, de petra deserti ad montem filie Sion. Et intelligebatur de Messia qui futurus erat de filiis David : et ipse David futurus erat de stirpe Ruth, qui venturus erat de urbe Moab, que vocatur petra deserti, » ait Abulensis hic, *Quest. XVI*. Vide dicta *Isaia* cap. xvi, vers. 1.

Porro Ruth hebraice idem est quod *irrigua* vel *obria*, a radice רוּח *roa*, id est *irrigare*, aut potius *visio* vel *propheta*, a radice רוּח *roa*, id est *vidi*; quasi Ruth idem sit quod *Rauth*. Aut *inspiratio*, ait auctor *Imperfecti* in *Matth.* cap. i, a radice רוּח *roach*, id est *spiravit*, inspiravit; quasi Ruth sit idem quod *Rachut*, quia sine Dei inspiratione nec

dixisset, nec fecisset ea que dixit et fecit. Unde in ea, ait idem auctor, laudatur dilectio generis israel, simplicitas, obedientia, fides, Cabalistæ autem Ruth per anastrophe esse *Tur*, id est *turtur*; quia ipsa ut turtur gemendo maritum suum defunctum luxit. Thalmudici dicunt eam vocatam *Ruth*, eo quod ex ea prognatus sit David, quem Deus provideret fore בעשירית *beserivot*, id est in canticis, psalmis et laudationibus.

Denique non videtur Ruth fuisse soror Orphæ nec consanguinea in gradu propinquo, sed per affinitatem cognata, ut dicam vers. 15.

8. IRE IN DOMUM MATRIS VESTRE. — Hebrei et Ven. 4 Septuaginta : *Ite, redite, utiqueque in domum matris suæ*. Hinc liquet eas non fuisse sorores, nec eandem habuisse matrem, sed diversam. Siquid Noemi nubibus suis Orphæ et Ruth reditum ad suos Moabitas, ut commodius apud suos vivant, utque ipsa earum cura exoneretur; ac ut ipsas adhuc infideles non deducat apud populum fidulum in Israel; hoc enim fuisse scandalum. Quare tacite (quod alias sæpe aperte fecerat) eas adhorat, ut convertant se ad fidem et religionem israelitarum, q. d. Si vultis mecum peregre in Israel, israelitice in fide et cultu unius veri dei vobis vivendum est. Si id facere non vultis, redite ad vestros Moabitas infideles.

FIACIAT VOBISCUM DOMINUS MISERICORDIAM, SICUT FECISTIS CUM MORTUIS ET MECUM; — mortuos enim maritos vestros (qui mei erant filii), dum vivarent, coluistis ea observantia et amore, qua par est; mortuos vero decenter sepelivistis, luxuristis, memoria conservavistis, celebravistis, et in eorum gratiam viduæ huc usque mecum permanistis, me alendo, fovendo, juvando. Unde Chaldaei vertit : *Faciet Dominus bonum vobiscum sicut id quod fecistis cum maritis vestris dormientibus; quod renuistis viros accipere post mortem eorum : et mecum, quod abastis et sustentastis me*.

Multo magis fideles amicis defunctis exhibent misericordiam, cum pro animabus eorum orant et sacrificant, ut fecit S. Ambrosius Theodosio Imperatori, sicut ipse narrat orat. *De obitu ejus* : « Dilixi, ait, et prosequor eum usque ad regionem vivorum, donec flatu et precibus inducam virum, quo sua merita vocant, in montem Domini sanctum, ubi perennis vita, ubi corruptelæ nulla contagio, nullus gemitus, nullus dolor, nulla consortia mortuorum, vera regio viventium, ubi mortale hoc induat immortalitatem, et corruptibile hoc induat incorruptionem. Magna requies, que totum impleat diligentis, magna promissio. »

11. NUM ULTRA HABEO FILIOS IN UTERO MEO, UT VEN. 11. MARITUS EX ME SPERARE POSSITIS? — Hinc colligitur præter legem, *Deuter.* cap. xx, que jubet Judæis suscipi semen (id est prolem) fratri sine liberis defuncto, idipsam in usu fuisse apud Gentiles. Unde Thamar Chananæa ante legem et Mozen, suscitavit semen filii Jude ipsique Jude, *Gen.* cap. xxxviii. Cum enim femina in aliqua familia

nupsisset, marito mortuo eidem familie adhereret, ex eaque alium maritum expectabat, nec transibat ad aliam; idque honestatis et affinitatis jam cum ea contractæ causa.

Porro Cajetanus et Serarius hinc colligunt suscitationem hanc seminis fratri defuncto usitatum esse in fratribus quoque uterinis duntaxat. Nam si Noemi vidua rursus alteri nupsisset, indeque natos filios dedisset maritos Orphæ et Ruth, illi mariti utique fratres tantum uterini fuissent Mahalon et Chelion, qui eorum priores fuerant mariti; quod intellige; si fratres illi uterini patres habuissent quidem diversos, sed ex eadem famen tribu et familia, tunc enim uxor, marito suo sine prole defuncto, suscitabat semen ex ejus fratre vel consanguineo ejusdem familie; ad quod faciendum non videtur fuisse obligata, si posterior frater uterinus ex patre alterius tribus vel familie fuisset progenitus.

13. ANTE ERITIS VETULE QUAM NUBATIS. — Hebraice est *תננה* *tenena*, quod alii *תנו* *og*, id est *uri*, *ustulari* derivantes vertunt : *Nun advenimus absque marito?* quasi Apostolus huc alludat, dum ait : « Melius est nubere quam uri, » I *Corinth.* cap. vii. Germanus Septuaginta, Chaldaeus, Vatablus, Pagninus, Maritus et passim Recentiores vertunt : *Nun detrahebimini vel retardabimini, ut maneat vidua donec ego novos vobis gignam?* q. d. Num vos obligatis (hoc enim significat *תננה*), ut vertunt Septuaginta) ad manendum in viduitate, donec ego novos filios procreem, qui vestri fiant mariti? Hebraice hic sunt obscura, sed ea plane et clare sic veritas : *Si dicerem : Est mihi spes; etiam fui hac nocte cum viro, et genui etiam filios : An propterea expectaretis quousque magni fierent? an propterea differretis, ut non essetis cum viro?* juxta hunc sensum explicandi sunt Septuaginta pariter obscuri.

15. EN REVERSA EST; — quia Orpha minus amabat Noemi quam Ruth; hinc Ruth adhesit Noemi, Orpha vero ab ea ad suos recessit.

COGNATA TUA. — Orpha fratris tua, que scilicet maritum habuit fratrem mariti tui; vos enim due nupsistis duobus fratribus, ac proinde per nuptias cum his factas, estis cognatae, hoc est, affines. Hoc enim significat Hebraice *יבמה* *ibama*.

AD POPULUM MEUM ET AD DEOS SUOS. — Non quasi Noemi hortetur aurum suum Ruth, ut instar Orphæ redeat ad deos Gentium, quos haecenus in terra Moab coluerat; illud enim suadere fuisset peccatum; sed volens eam consolari, hortatur ut redeat ad populum suum, ibique rursus nubat; permittit vero ut pergat deos suos colere (quod connexus erat, quodque ipsam facturam sciebat, si ad suos, qui erant idololatras, rediret); idque facit ut sincerum et constantem Ruth nurus suæ animum exploret, qui necessarius erat ad religionem cum patria mutandam, constantemque retinendam, ne ipsa postea quereretur se Noemi suorum suorum artibus vel fraudibus impulsam trans-

isse in alienam ac minus sibi gratam religionem. Ita Abulensis.

ET AD DEOS SUOS. — Hinc patet Orpham non fuisse ad Deum conversam, sed patrie religioni et idolis ejusdem semper adhaerisse; Ruth vero, quia patriam cum Noemi mutavit, mutavit et religionem ac in israelitarum coloniam et synagogam transiit. Disce hic quam noxium sit inter infideles, hereticos et impios degere; quam bonum vero inter fideles et pios; illi enim manent vel sunt infideles, heretici, impii; hi vero fideles, orthodoxi et pii, juxta illud *Psal.* xvii : « Cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris. » Sic Orpha, rediens ad suos infideles, mansit infidelis; Ruth vero, transiens ad fideles, facta est fidelis.

16. NEC ADVERSERIS MIHI UT RELINQUAM TE, — Vers. 16. Chaldaeus, *ne me irrites, ne me cogas*. Hinc patet Ruth initiatam fuisse sacris Judaicis per baptismum, non qui esset sacramentum, sed qui esset ablutio corporis, sicut masculi initiabantur per circumcisionem. Audi Thalmudicos ritum hujus initiationis describentes : Qui proselytus esse vult, tria ei, siquidem mas sit, necessaria; ut nimirum circumcédatur, baptizetur, et in holocaustum offerat vel pœndem, vel par turturum aut columbarum; si femina vero fuerit, duo tantum posteriora faciat, baptizetur nimirum, et holocausti offerat victimam.

POPULUS TUUS, POPULUS MEUS; DEUS TUUS, DEUS MEUS. — Magnus fuit hic Ruth amor, observantia et fidelitas erga Noemi socrum suam, qua patriam cum extranea regione, et domesticam fidem cum peregrina Judæorum religione commulare constanter decrevit; quia videbat eam tam sapientem et probam, totque virtutibus et gratis præditam, ut certo sibi persuaderet illam veram habere fidem et religionem, ac Deum ejus esse Deum verum. Unde hoc exemplum nubibus imitandum proponit Origenes, lib. I in *Job*, dicens : « Beata Ruth tantum detulit sorori suæ veterane, ut usque ad mortem non sit passa eam relinquere. Ideo sane in Scriptura perpetuo magnificatur; apud Deum vero in infinita secula beatificatur. Judicabit nihilominus atque condemnetur in resurrectione omnes malignas et impias nurus, que soceris vel sororibus suis contumeliam vel injuriam ingesserint : non reminiscens, quod ipsi eis viros genuerint atque nutritrint, et pro substantia et pro victu illis laborem acquisierint. » Ex quibus hanc conclusionem elicit : « Si igitur diligis virum tuum, o mulier, dilige et eos qui genuerunt eum et nutritur tibi filium, tibi vero maritum. Noli separare filium a patre vel matre. Noli compellere filium patrem, aut matrem inhonorare, ne in condemnationem incidas apud Dominum Deum, in die terribilis inquisitionis atque judicii. Sufficiat tibi, o mulier! quia possides virum quem non nutriti, et substantiam tuam quam non acquisivisti; quia venis in domum quam non

edificasti, eteris domina atque potestatem habens laborum alienorum, pro quibus tu nullatenus laborasti. Noli ergo retribuere mala his qui tibi preparaverunt, atque suo labore acquisierunt omnia sive virum, sive substantiam. O mulier, ne ascendet super te maledictio a Domino Deo. »

Rursum S. Hieronymus (vel quisquis est auctor, stylus enim dissonat, esto sit grandiloquus) tomo IX, tract. *De vera Circumcisione*, asserit Ruth hoc tam animoso pioque responso meruisse ut fieret mater, id est avia Christi; unde exclamat: « O virtutem viris etiam preferendam! Abraham fidem circumcise gentis mulier imitatur, quam virilis circumcisio dereliquit, et per aliena vestigia meritum justificationis ingreditur, a quibus majorum cæca hereditas deviauit. Deos suos Moabita contemnit, cum tu, Israel, desideres alienos; illa in unum Deum, suorum jam oblita conjurat; et tu post multitudinem fornicaris idolorum: hinc eligitur a Domino; hinc fit Israelita mente, non genere; fide, non sanguine; virtute, non tribu: hinc usque adeo benedicitur, ut prophetarum tuorum mater vocetur et regum. »

HÆC SIBI FACIAT DOMINUS ET HÆC ADDET. — scilicet immittit mihi morbum, paupertatem, persecutiones, et his pejora addat. Hæc enim in juramento hoc Hebræorum subintelliguntur; ipsi enim per euphemismum illa subiciunt boni omnia causa, ne scilicet illa que sibi imprecantur, revera eveniant. Tale erat juramentum Romanorum in federe, quod recenset Festus, lib. XI: « Jovem, inquit, lapidem juraturi, silicem tenentes, his verbis utuntur: Si sciens fallo, tum me Diapiter salva urbe arceque bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem. Et lapidem tunc manu excutiebat. »

Allegorice, Ruth hic typum gessit Ecclesie et Gentium ad Christum transeuntis. Audi S. Chrysostomum, hom. 3 in *Matth.*: « Considera ea que in Ruth facta sunt, nostris quadrare. Hæc enim erat et alienigena, et in extremam delapsa pauperiem; sed videns eam Booz, nec ipsius paupertatem desepit, nec generis ignobilitatem abominatus est: sicut et Christus Ecclesiam suscipiens et alienigenam, et magnorum laborantem penuria bonorum, accepit eam consortem. » Subdit deinde modum: « Sed quemadmodum Ruth illa, nisi prius reliquisset parentes, nisi domum contempnisset, et gentem, et patriam atque cognatos, nunquam tali fuisset juncta connubio; ita Ecclesia etiam non ante amabilis efficitur sponso, quam patrios mores ritusque reliquerit. Quod Propheta quoque ad ipsam loquens ait *Psal. XLIV*: Obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum. Hoc Ruth etiam fecit, et idcirco æque ac Ecclesia mater regum effecta est. Ipsius enim ex stirpe est David. »

Audi et S. Ambrosium, lib. III in *Lucam*, post medium: « Quomodo intravit (Ruth) in Ecclesiam, nisi quia sancta et immaculata moribus supra legem facta est? si enim lex impiis et peccatoribus

posita est; utique Ruth, quæ definitionem legis excessit, et intravit in Ecclesiam, et facta est Israelitis, et meruit inter majores domini gregis computari, propter cognitionem mentis electa, non corporis, magnum nobis exemplum est; quia in illa nostrum omnium, qui collecti ex gentibus sumus, ingrediendi in Ecclesiam Domini figura præcessit. Hanc igitur æmulemur, ut quia hæc moribus hanc prærogativam meruit adsciscende societatis suæ, sicut historia docet, nos quoque propter morum electionem in Ecclesiam Domini meritis suffragantibus adlegamur. »

20. NE NE VOCETIS NOEMI (id est pulchram, item decoram, jucundam, suavem, hilarem); **SED VOCATE ME MARA** (id est amarum), **QUIA AMARITUDINE VALDE REPLEVIT ME ONNIPOTENS.** — Privavit enim me marito et utroque filio, fecitque viduam et orbam. Idem dicere poterat B. Virgo, videns filium suum crucifixum et mortuum.

Tropologice, cum ob dotes aliquas laudamur, defectus nostros inspiciamus, itaque laudes in lamenta vertamus, uti Noemi exemplo fecit S. Gregorius, lib. II, *epist.* 64, cum a Narse laudatus fuisset: « Multa mihi, inquit, dulcissima charitas vestra per epistolas suas in bona operationis laudibus est locuta; ad que omnia breviter ego respondeo: Nolite me vocare Noemi, id est pulchram, sed vocate me Mara, id est amarum, quia amaritudine plenus sum. » Et lib. I, *epist.* 6 ad eundem, dolens se « quiete monasterii evectum ad curam Pontificalem: « Simiam, inquit, Leonem vocas. Quod eo modo vos agere conspicimus, quo nos scabiosos sæpe catulos, pardos vel tigres vocamus. Ego enim, bone vir, quasi filios perdidit; quia per terrenas curas recta opera amisit. Nolite ergo me vocare Noemi, id est pulchram; sed vocate me Mara, quia amaritudine plenus sum. »

Idem respondit S. Leandro, lib. VII, *epist.* 123. Idem fecit S. Digna virgo et martyr in Hispania anno Domini 839, sub Mahomad Saraceno, de qua illa scribit S. Eulogius illi coævus, et in eadem persecutione martyr, in *Memor. Sanct.*, lib. III, cap. VII: « Hæc puella cum pro summa humilitate atque obedientia inter convirginales ultimam se judicaret, essetque incomparabili apparatu obscundatrix, nunquam tamen appellari se dignam patiebatur, dicebatque cum lacrymis: Nolite me dignam vocare, sed magis indignam, quia vobis meriti sum, etiam nomine deb. o insigniri. »

Pro *Onnipotens* hebraice est *Saddai*, quod et cornucopiam, sive Deum omnibus bonis abundantem, mammosum, æque ac æstigantem et vastantem significant: utrumque hinc loco competit, *g. d. Deus* qui quasi *Saddai*, id est *Mammosus*, olim de conjugio honorato et proliibus, opibusque cumulatus; nunc quasi *Saddai*, id est *vastans*, hisdem me spoliavit et vastavit; idem tamen, ut spero, misertus mei, rursum ut prior *Saddai* benignè solabitur, dilabit et beabit. Ipse enim suos « mortificat et vivificat, dedit et inferos et re-

ducit. » Vide que de *Saddai* dixi *Genes. XVII. 1.*
22. REVERSA EST IN BETHLEHEM, QUANDO PRIMUM HORDEA METEBANTUR. — scilicet in Paschate. Die enim secunda Paschatis Hebræi offerebant Decemprimitias spicarum, ad deinde die tertia eas demebant. Unde Chaldeus vertit: *Ilæ* (Noemi et Ruth) *ascenderunt in Bethlehem in ipsis Pasche as-*

ensionibus, seu cum adesset Paschalis dies, et in illo die coeperunt filii Israel metere gomer seu manipulum, qui elevari, seu coram Domino offerri solebat, et erat ex hordeis.

Simili modo Josue, reducens Hebræos ex Ægyptia servitute, ingressus est in terram promissam in Paschate, Josue cap. III.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ruth in agro Booz spicas colligit, ac benigne a Booz excipitur et pascitur; domum reversa Noemi socrum suam reliquias offert, ab eoque audit Booz sibi esse affinem.

1. Erat autem viro Elimelech consanguineus, homo potens, et magnarum opum, nomine Booz. 2. Dixitque Ruth Moabitica ad socrum suam: Si jubes, vadam in agrum, et colligam spicas que fugerint manus metentium, ubicumque clementis in me patrisfamilias reperero gratiam. Cui illa respondit: Vade, filia mea. 3. Abiit itaque et colligebat spicas post tergum metentium. Accidit autem ut ager ille haberet dominum nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech. 4. Et ecce ipse veniebat de Bethlehem, dixitque messoribus: Dominus vobiscum. Qui responderunt ei: Benedicat tibi Dominus. 5. Dixitque Booz juveni qui messoribus præerat: Cujus est hæc puella? 6. Cui respondit: Hæc est Moabitica, quæ venit cum Noemi de regione Moabite, 7. et rogavit ut spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia; et de mane usque nunc stat in agro, et ne ad momentum quidem domum reversa est. 8. Et ait Booz ad Ruth: Audi, filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco; sed jungere puellis meis; 9. et ubi messuerint, sequere. Mandavi enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi; sed etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, et bibe aquas de quibus et pueri bibunt. 10. Quæ cadens in faciem suam et adorans super terram, dixit ad eum: Unde mihi hoc, ut invenirem gratiam ante oculos tuos, et nosse me dignareris peregrinam mulierem? 11. Cui ille respondit: Nuntiata sunt mihi omnia que feceris socrum tuæ post mortem viri tui; et quod reliqueris parentes tuos, et terram in qua nata es, et veneris ad populum quem antea nesciebas. 12. Reddat tibi Dominus pro opere tuo, et plenam mercedem recipias a Domino Deo Israel, ad quem venisti, et sub cujus confugisti alas. 13. Quæ ait: Inveni gratiam apud oculos tuos, Domine mi, qui consolatus es me, et locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis unius puellarum tuarum. 14. Dixitque ad eam Booz: Quando hora veseudi fuerit, veni huc, et comede panem, et bibe aquas de quibus et messorum latus, et concessit poleatiam sibi, comeditque et saturata est, et tulit reliquias. 15. Atque inde surrexit, ut spicas ex more colligeret. Præcepit autem Booz pueris suis, dicens: Etiamsi vobiscum metere voluerit, ne prohibeatis eam; 16. et de vestris quoque manipulis projicite de industria, et remanere permittite, ut absque rubore colligat, et colligentem nemo corripiat. 17. Colligit ergo in agro usque ad vesperam, et quæ collegerat virga cadens et excutiens, invenit hordei quasi ephi mensuram, id est, tres modios. 18. Quos portans reversa est in civitatem, et ostendit socrum suæ; insuper protulit, et dedit ei de reliquiis cibi sui, quæ saturata fuerat. 19. Dixitque ei socrus sua: Ubi hodie collegisti, et ubi fecisti opus? sit benedictus qui misertus est tui. Indicavitque ei apud quem fuisset operata; et nomen dixit viri, quod Booz vocaretur. 20. Cui respondit Noemi: Benedictus sit a Domino; quoniam eandem gra-

fiam quam praeberat vivis, servavit et mortuis. Rursusque ait : Propinquus noster est homo. 21. Et Ruth : Hoc quoque, inquit, precepit mihi, ut tandiu messoribus ejus jungerer, donec omnes segetes meterentur. 22. Cui dixit socrus : Melius est, filia mea, ut cum puellis ejus exeas ad metendum, ne in alieno agro quispiam resistat tibi. 23. Juncta est itaque puellis Booz; et tandiu cum eis messuit donec hordea et triticum in horreis conderentur.

Vers. 1. 1. HOMO POTENS ET MAGNARUM OPUM. — Hebraice ויש גבור חיל is gibbor chail, id est vir potens vel fortis robore: ita Septuaginta, hoc est, robustus tam corpore, quam animo; ut vir potens opibus: has enim chail quoque significat, idque hic est apud. Booz enim parabatur maritus ad conjugium cum Ruth, in quo maxime spectari solent opes.

Vers. 3. 3. COLLIGEBAT SPICAS POST TERGA METENTIUM, — uti faciunt pauperes et famelici, qui post segetem demessam et in acervos collectam, deciduas et reliquas spicas legendo faciunt spicilegium: quod lege veteri non tantum licitum erat, sed et commendatum a Deo; imo messoribus jussum ut de industria spicas aliquas pauperibus colligendas relinquere, Levit. cap. xix, 9, et cap. xxiii, 22. Sic Antigonus succedens Alexandro Magno aiebat: « Alexander messuit, ego spicas lego. » Sic et nos post messem tot Patrum et Doctorum, facimus sapientie spicilegium.

NOMINE BOOZ. — Hebraice בועז Booz, ait Pagninus in Nom. Hebr., idem est quod in fortitudine; vel in eo fortitudo, hoc est fortis. Talis hic fuit, ut patet vers. 1. Hinc Auctor Imperfecti hom. 1 in Math., Booz interpretatur, prevalens. Hinc et duae columnae in templo Salomonis vocabantur Iachin et Booz, III Reg. vii, 21, id est directio et fortitudo, ut exponunt Septuaginta, lib. II Paral. cap. iii, 17.

Vers. 4. 4. DIXITQUE BOOZ MESSORIBUS: DOMINUS VOBISCU, — q. d. Dominus vobis adsit, cooperetur, benedicat, vosque roboret et prosperet. A Deo enim bonitas messis et cuiuslibet rei expectanda et postulanda est. Hinc Varro, lib. I De Re rustica: « Quis Dii, ait, facientes adjuvant, prius invocari vult duodecim Deos Consentes, non urbanos, sed agrestes, qui agricolarum duces sunt, Jovem, Tellurem, Solem, Lunam, Cererem, Liberum, Rogidum, Floram, Minervam, Venerem, Lympham ac bonum Eventum. »

Hic primum illa salutandi formula: « Dominus vobiscum, » invenitur, quam post Booz alii usurparunt, ut Propheta missus a Deo ad Asa regem Juda, dum victor cum exercitu reverteretur: « Dominus vobiscum, inquit, quia fuistis cum Domino, » II Paral. cap. xv, et postea Gabriel salutans B. Virginem dicendo: « Dominus tecum, » ac tandem Ecclesia eandem induxit in Missae sacrificium et officium Ecclesiasticum: de quo vide Bellarminum, lib. II De Missa, cap. xvi, et Joannem Durantum, De Ritibus Ecclesiae lib. II, cap. xv, et B. Petrum Damianum, Opusc. xi. Unde lib. IV Relation. cap. De salute ad populum, Guilielmus Mina-

tensis episcopus: « Hujusmodi, ait, mutuae salutationes notant, quod sacerdotis et populi unus debet esse affectus. Et est sensus: Tu pro nobis facturus es preces ad Dominum; et quia Dominus Deus illas tantum preces approbat et exaudit, quae ex bono corde procedunt, oramus et nos similiter pro te, ut ille sine quo nullum est bonum, sit cum Spiritu tuo, ut qui tecum est in ore, sit et in corde et maneant. » Et pergit: « Potest etiam dici, quod in hac responsione populus se refert solum ad actionem immolationis, ad quam sacerdos procedit, in qua per spiritum totaliter elevatus, et ab omni terrenitate prorsus abstractus esse debet. » Et Isidorus Pelusioti, lib. I, epist. 22: « Illud autem quod a plebe respondetur: Et cum spiritu tuo, hanc habet sententiam: Pacem quidem nobis tribuisti, Domine, hoc est mutuum inter nos concordiam. Pacem autem nobis da, hoc est ejusmodi tecum conjunctionem, quae nullo modo divelli possit, ut cum Spiritu tuo pacati, quoniam nobis in creationis initio indidisti, a tua charitate nequamus divelli. »

Denique in Concilio Braccaren. can. 21: « Phacuit, inquit, ut non aliter episcopi et aliter presbyteri populum, sed uno modo salvent dicentes: Dominus sit vobiscum, sicut in libro Ruth legitur. »

« Economice Booz visitans agrum et messores docet heros, ut sua saepe praedia et operarios visent: « Sub hoc enim metu, cum familia villicus erit in officio, » ait Cato, De Re rustica, cap. v. Unde Plinius, lib. VIII, cap. vi: « Majores, ait, fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. » Et Aristoteles, lib. I Econom.: « Optimum agrorum stercus, inquit, sunt domini vestigia. » Qui respondunt ei: BENEDICAT TIBI DOMINUS. — Discite hic piscam piamque salutandi et resalutandi formulam. Herus enim prior comiter salutans operarios ait: « Dominus vobiscum; » illi aliis verbis, sed idem significantibus offitiose eum resalutant: « Benedicat tibi Dominus, » hoc est, Dominus pariter tecum sit, tibi que beneficiat, bonisque suis te cumulet et fortunet.

7. ET ROGAVIT (Ruth praefectum messorum) ET SPICAS COLLIGERET. — Ex lege spicae heri erant pauperum; quare Ruth eas legere poterat sine rogatu; maluit tamen rogare, ut messoribus sibi magis devinceret, et liberaliores faceret ad plures sibi spicas relinquendum.

10. ET ADORANS, — id est, reverentiam ei exhibens corporis demissione, vel capitis curvatione.

14. INTINGE BUCCELLAM TUAM IN ACETO. — Nota hic frugalitatem illius avi, quae operarii non aliud habebant embamma vel obsonium quam acetum, quo intingentes panem faciebant offam. Acetum enim in aestu laborantes refrigerat, nervos astringit, vires corroboret, putredinem tollit. Unde etiamnum in Italia rustici panem aceto aqua diluto intinctum, quasi offam manducant. « Vini, » ait Plinius, lib. XIII, cap. 1, etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando: non tamen minor in discutiendo. » Et postea: « Per se haustum fastidia cœsulit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. » Et Raschi: « Acetum, ait, jucundum in aestu (4). »

(4) Apud etiam veteres ac recentiores acetum frequentissime habebant rustici operarii.

12. AD QUEM VENISTI ET SUB CULIS CONFUGISTI ALAS? — « Alas, » id est curam, protectionem, providentiam; sic enim pulli confugiunt sub alas gallinarum, ut ab ea ab injuriis aeris, neque ac a milvis rapacibus protegantur. Simili enim modo, « ad alas, » id est, protectionem Dei confugere debemus, ut ab eo a malis omnibus corporis et animi, ac a demonibus defendamur, juxta illud Davidis: « Sub umbra alarum tuarum protege me, » Psalm. xvi, 8. Et: « Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis, » Psal. xc, 4. Hinc et Christus ait Jerosolyma: « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? » Matth. xxiii, 37. Vide ibi dicta. Hinc Chaldaeus hoc loco vertit: « Quia venisti ut proselyta fieres et teipsam absconderes (vel separares) sub umbra majestatis gloriae ipsius. »

13. INVENI GRATIAM APUD OCULOS TUOS, DOMINE MI, — quod tam benigne me exceperis paveris. Hebraeus et Septuaginta habent in optativo: Inveniam gratiam, idque appositum est: optat enim petique ut Booz gratiam sibi exhibitam continuare et prorogare pergat.

QUI (Hebr. et Sept. quia) CONSOLATES ES ME, ET LOCUTUS ES AD COR ANCLILLAE Tuae. — Idem, vel quasi idem sunt consolari, et loqui ad cor, scilicet loqui placentia, gratia, jucunda, solari, blandiri.

QUE NON SUNT SIMILIS UNUS PUELLARUM (Hebraice שוכה sephaloth, id est, ancillarum) TUARUM. — Ecce mira humilitas Ruth, quae se facit ancillis omnibus Booz inferiorem, et ancillarum ancillam, ideoque meruit fieri ejus uxor. Sic B. Virgo dicens: « Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, » meruit fieri mater Dei. Hinc Ordo virginum, quae vulgo Annuntiate vocantur, quem instituit B. Joanna, filia Ludovici XI et uxor Ludovici XII regum Franciae, illam quae praest ceteris monialibus nuncupat Matrem Ancillam, etque ac S. Franciscus sui Ordinis superiores appellari voluit Ministros, ut impleant illud Christi: « Qui major est vestrum erit minister vester, » Matth. xxiii, 11.

14. INTINGE BUCCELLAM TUAM IN ACETO. — Nota hic frugalitatem illius avi, quae operarii non aliud habebant embamma vel obsonium quam acetum, quo intingentes panem faciebant offam. Acetum enim in aestu laborantes refrigerat, nervos astringit, vires corroboret, putredinem tollit. Unde etiamnum in Italia rustici panem aceto aqua diluto intinctum, quasi offam manducant. « Vini, » ait Plinius, lib. XIII, cap. 1, etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando: non tamen minor in discutiendo. » Et postea: « Per se haustum fastidia cœsulit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. » Et Raschi: « Acetum, ait, jucundum in aestu (4). »

15. ET CONGESSIT, — ipsa Ruth, dante et in sinum ejus congerente Ipso Booz, ut habent Septuaginta et Hebraeus, quod enim ipse vel ejus vicarius dabit affatum, hoc ipsa congererat.

POTENTAM SIBI. — Potentia hebraice קלי calī, dicitur, est tostum far sive hordeum. Fiebat autem sic, ait Cato, lib. De Re rustica, cap. cviii: « Per fusum aqua hordeum siccabant nocte una, postero die frangebant, deinde mollis frangebant servabantque in multis dies. » Audi Senecam, epistol. 111: « Discite parvo esse contentus, et illam vocem magnus atque animosus exclama: Habeamus aquam, habeamus potentiam. Jovi ipsi de felicitate controversiam faciamus. » Idem, epist. 18: « Non injucunda, ait, res est aqua et potentia, aut frustum hordeacei panis, sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem. »

ET TULIT RELIQUIAS — cibi et potentiae domum ad Noemi socrum suam, ut eam pasceret, vers. 18. Vide quam officiosa sit Ruth, ideoque a Booz amata, evelcta, et in conjugem aequa. Ita videmus eos qui officiosi sunt amari, evehique ad magna.

20. QUONIAM EANDEM GRATIAM, QUAM PRAEBERAT VIVIS, SERVAVIT ET MORTUIS, — q. d. Booz sicut benefecit Elimelech marito meo, ejusque filiis Mahalon et Chelion, quasi sibi conjugumque, dum viverent, ita nunc pergit benefacere his mortuis, dum eorum uxori, quae superstitis sunt, scilicet, mihi Noemi, et tibi Ruth, beneficus est, nosque alit et pascit.

PROPINQUUS NOSTER EST HOMO. — Additur in Hebraeo: « redemptoribus nostris ipse est, seu e vindicibus, id est ex iis ad quos pertinet jus liberandi nos ab orbitate, redimendi facultates nostras, vindicandi nomen filiorum meorum maritumque tui ab interitu et oblivione, semen iis ac posteritatem erigendo, ut habetur Levit. xxv, 25. »

Ubi nota: Propinquus vocatur hebraice גויגויג, id est redemptor, tripliciter, scilicet agri, uxoris et hereditatis, famae et injuria. Agri, quia si a quopiam ager esset venditus alicui externo, propinquus venditoris habebat jus redimendi agrum, reddendo pretium ejus emptori, qui agrum emerat. Uxor, quia si quis sine liberis esset defunctus, propinquus ejus habebat jus, imo debitum ducendi ejus uxorem, ut ei liberus suscitaret, sique eam cum sua hereditate quasi redimebat, si bique vindicabat. Famae et injuria. Agri, quia si alio fuisset occisus, ad propinquum occisi spectabat caedem ejus vindicare, et occisorem ad necem deponere, eumque apud iudices reum mortis pergere: ut hac ratione occiso quasi sum jus, id est suam famam et innocentiam restitueret.

22. MELIUS EST, etc., UT CUM PUELLIS EJUS EXEAS AD METENDUM, — non ut tu metas, sed ut jungas te metentibus, ut spicas deciduas colligas, ut dicitur est vers. 15 et seq. Unde in Hebraeo non est ad metendum: caret ergo fundamento expositio

Abulensis, qui sic explicat, *g. d. Noemi*: sive dicit tibi, o Ruth mea natus dilecta! ut operam tuam impendas Booz, demetendo ejus segetes, idque

gratis et sine pretio, ut hoc officio facilius eum tibi concilies, et viam ad matrimonium cum eo ineundum sternas.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ruth suam Noemi matrimonium Booz jure affinitatis postulat; ille se eam ducturum promittit: ideoque hordeo omstam ad Noemi remittit.

1. Postquam autem reversa est ad socrum suam, audivit ab ea: Filia mea, quæram tibi requiem, et providebo ut bene sit tibi. 2. Booz iste, cujus puellis in agro juncta es, propinquus noster est, et hac nocte aream hordei ventilat. 3. Lavare igitur, et ungere, et induere cultioribus vestimentis, et descende in aream. Non te videat homo, donec esum potumque finierit. 4. Quando autem ierit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat: veniesque et discooperies pallium quo operitur a parte pedum, et projicies te, et ibi jacebis: ipse autem dicit tibi quid agere debeas. 5. Quæ respondit: Quidquid præceperis faciam. 6. Descenditque in aream, et fecit omnia quæ sibi imperaverat socrus. 7. Cumque comedisset Booz, et bibisset, et factus esset hilarior, issetque ad dormiendum juxta acervum manipulorum, venit abscondite, et discooperto pallio a pedibus ejus, se projecit. 8. Et ecce, nocte jam media expavit homo, et conturbatus est: viditque mulierem jacentem ad pedes suos, 9. et ait illi: Quæ es? illaque respondit: Ego sum Ruth ancilla tua; expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es. 10. Et ille: Benedicta, inquit, es a Domino, filia, et priorem misericordiam posteriore superasti; quia non es secuta juvenes, pauperes sive divites. 11. Noli ergo metuere; sed quidquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas urbis meæ, mulierem te esse virtutis. 12. Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior. 13. Quiesce hac nocte; et facto mane, si te voluerit propinquitatis jure retinere, bene res acta est: sin autem ille noluerit, ego te absque ulla dubitatione suscipiam, vivit Dominus. Dormi usque mane. 14. Dormivit itaque ad pedes ejus usque ad noctis abscessum. Surrexit itaque antequam homines se cognoscerent mutuo, et dixit Booz: Cave ne quis novèrit quod huc veneris. 15. Et rursum: Expande, inquit, pallium tuum quo operiris, et tene utraque manu. Qua extendente, et tenente, mensus est sex modios hordei, et posuit super eam. Quæ portans ingressa est civitatem, 16. et venit ad socrum suam. Quæ dixit ei: Quid egisti, filia? Narravitque ei omnia quæ sibi fecisset homo. 17. Et ait: Ecce sex modios hordei dedit mihi, et ait: Nolo vacuum te reverti ad socrum tuam. 18. Dixitque Noemi: Exspecta, filia, donec videamus quem res exitum habeat. Neque enim cessabit homo, nisi compleverit quod locutus est.

1. POSTquam autem reversa est (peracta messe) ad socrum suam — Noemi. Legit Interpres *וְרִיבְרֵי* id est reversa est: jam aliis punctis legitur *וְרִיבְרֵי*, id est venit, commemorata est.

QUÆRAM tibi requiem. — id est quæram tibi honestam et opulentum conjugium, in quo a paupertatis famisque laboribus, cæterisque libera, in mariu tranquillitatis cura et providentia conquiescas, vitamque agas quietam, hilarem et jucundam, nimirum quæram tibi maritum divitem,

æque ac benignum, eum quo concorditer et hilariter vivas; nam cum maritis asperis et rixosis non est quies uxori. Porro Aben-Esra: « Non solent puelle quiescere, inquit, donec nupserint. » Est enim conjugium « quasi juvenutis portus, » an Plutarchus, ne per vagas libidines castitatis faciat naufragium.

3. LAVARE ET UNGERE. — oleo simplici, quasi pauper, sed honesta: tales enim tunc oleo ungebantur ad nitorem et lætitiā. Suidet Noemi nu-

ru sui Ruth ut ungetur oleo, nonardino, aut simili bene olenti et illecebroso, sed naturali et simplici: nec ut sibi, cerussa, alisque pigmentis et facis faciem suam coloraret et immuter, sed ut facie lota et nitida, et cultioribus vestibus induta comparet coram Booz; ut scilicet ornata modeste eum invilet ad matrimonium sibi quasi debitum. Ornatus enim modestus vestium, et magis morum et virtutum, decet matronam honestam et castam, uti docet S. Petrus, *epist. I, cap. III, vers. 4*. Porro quod de Cleopatra dixit Lucanus, lib. X:

Vultus adest verbis, facies formosa perorat,

in cæteris pariter verum est.

4. ET PROJICES TE, ET IBI JACEBIS. — non nuda; nec enim inverecundum et illecebrosum fuisset, sed cultioribus vestibus induta, ut dixit vers. 3. Quare licet Lyranus et Dionysius, imo S. Ambrosius, libro III *De Fide*, cap. v, hoc consilium Noemiet factum Ruth accusent, quasi parum honestum et illecebrosum, tamen utranque excusant Theodoretus, Auctor Imperfecti, Abulensis, Sallianus et Serarius et alii, tum quia totus hic ornatus et apparatus erat honestus et modestus; tum quia eo non aliud petebatur quam matrimonium debitum; tum quia tam Booz quam Ruth erant grandævii, probate et caste vite, ut eis de fornicatione non esset metuendum; tum quia hæc res frangebatur a Noemi, quæ sapiens et pia erat matrona, ac magis a Deo, qui hoc conjugium contrahi volebat, ut ex eo nasceretur frater, et ex eo Christus. Unde Auctor Imperfecti in cap. I *Matthæi*, ait Ruth hebraice idem esse quod *inspiratio*, eo quod inspirata a Deo hoc egerit: « Nisi, ait, inspiratio Dei fuisset in Ruth, non dixisset quæ dixit, nec fecisset quæ fecit. » Nam aliis feminis et viris hoc factum Ruth non est imitandum, quia periculosum, et ad fornicationem illi-ciens. Pergit Auctor Imperfecti: « Quid primum laudatur in ea? dilectio generis Israel? aut simplicitas? aut obedientia? aut fides? Dilectio quidem generis Israel, quia sic desiderabat filios suscipere ex semine Israel, et una fieri ex populo Dei. Si enim communicationem viri desiderasset quasi puella lasciva, aliquem juvenum potius appetisset. Quoniam autem non lascivie suæ, sed religionis satisfactionem cupiens fuit, familiam potius sanctam elegit, quam juvenilem vitam. Simplicitas autem, non ultronea sub pallium ejus ingressa est; nec cogitavit ne forte sperneret eam, quasi vir justus lascivam puellam, aut ne deluderet eam, et quod gravius erat, contemneret delusam, sicut faciunt multi: sed obaudiens facta socrus suæ consiliis fidenter credidit, quod prosperaturus fuerat Deus actum ipsius, sciens conscientiam suam, quia non libido ad hoc eam compulerat, sed religio erat hortata (1). »

(1) Perplures increduli de hoc exemplo ad scandalum magno apparatu inhiarunt, antiquitatis simplicitatem morum negantes: Volarius tamen hic fugax philosophus

7. ET DISCOOPERTO PALLIO (id est stragulo lecti) a PEBIBUS EJUS SE PROJECIT, — scilicet vestitum, non ad latus Booz, sed transversim ad pedes ejus; hoc enim honestas exigebat.

8. VIDITQUE MULIEREM. — Licet enim esset nocte, tamen quia sub dio in area dormiebat, ac lucente luna vel stellis, facile videre poterat Ruth esse mulierem, non virum; etiamsi quænam esset ex facie dignoscere nequiret ob noctis caliginem.

9. EXPANDE PALLIUM TUUM SUPER FAMULAM TUAM, QUIA PROPINQUUS ES. — hoc est, duc me uxorem, quia ad hoc quasi propinquus teneris, ut suscites semen marito meo sine liberis defuncto. Unde Chaldeus vertit: Accedat, quæso, nomen tuum ancillæ tuæ, ut me uxorem ducas, habesque tibi conjugium. Addit Lyranus, sponsam solitum extranitionem pallii sui super sponsam ponere, ut hoc gestu significaret se eam in suam potestatem et tutelam accipere. Accusant nonnulli, ut dixi, hoc debum factumque Ruth, quasi quæ nimis periculose Booz castitatem tentavit, et suam exposuerit. Verum uti passim excusant, quod confisa castitati Booz et suæ, utpote per tot annos probatæ, censeret nihil esse periculi, uti revera ex eventu patuit nihil fuisse.

Addit Abulensis Ruth petisse hac phrasi concubitum Booz. Verum hoc non est verisimile; si tamen eum petiit, petiit ut actum conjugalem, non ut fornicarium. Tunc enim clandestina matrimonia non erant vitia: quare per consensum mutuum sive verbis expressum, sive copula carnali indicatum, contraheretur matrimonium. Si ergo hoc petiit Ruth, non nisi debitum conjugale petiit, ac per illud petiit ipsum conjugium; idque fecit, tum ut suæ, ac socrus suæ Noemi viduitati et paupertati per opes mariti divitis prospiceret; tum ut nomini et memorie mariti sui sine liberis defuncti, suscitando ei semen ex alio marito, consuleret; qui erat actus charitatis et amoris conjugalis: tum ut Dei legi per consuetudinem extensæ, jubenti marito suscitare semen, satisfaceret, ipsumque Booz ad eundem satisfaciendum impelleret: qui erat actus obedientiæ et religionis.

Allegorice S. Hieronymus, proemio in *Osee*: « Salmon, ait, virum justum Booz de Rahab meretricis generavit, qui Ruth Moabitum pinna pallii sui operiens, et jacentem ad pedes ad caput evangelii transtulit. » Et lib. V in *Isaie* cap. XVI: « O Moab! in quam descivitrus est leo, et de qua ne reliquæ quidem salvari poterunt, habeto solatium hoc: Egredietur de te agnus immaculatus, qui tollat peccata mundi, qui dominetur in orbe terrarum. De Petra deserti, hoc est Ruth, quæ ma-

Fernex dicebat: « Nons avons dit bien des fois que ces temps et ces mœurs n'ont rien de commun avec les nôtres, soit en bien soit en mal: leur esprit n'est point notre esprit, leur bon sens n'est point notre bon sens, c'est pour cela même que le Pentateuque, les livres de Josué et des Juges sont mille fois plus instructifs qu'Iso-mère et Hérodote. »

riti morte viduata, de Booz genuit Obed, et de Obed Jesse, et de Jesse David, et de David Christum. »

10. ET PROBAVI MISERICORDIAM POSTERIORE SUPERASTI. — Hebraice, *meliozem fecisti gratiam posteriorem prioris*; Vatablus, *præstantiorem fecisti pietatem tuam posteriorem prioris, q. d.* Pia fuisti in virum tuum viventem, sed plentior nunc es in mortuum, dum allaboras ut illi sine liberis defuncto suscites semen per matrimonium cum illius propinquo. Audi B. Petrum Damianum, lib. VIII, epist. 14 ad Sorores: « Ruth socru reverentiam dignam exhibuit, matronalem pudicitiam tenuit; defuncto viro fidem servavit: idolis deditam patriam parentesque deseruit, et ad cultum veri Dei sine ullo doctoris magisterio, nobilis proserlyta transivit. Ecce igitur Judith prospera, quibus in vita fulgebatur abiciens; Ruth adversa quibus premebatur amplectens. Utraque scilicet mente una, licet diversa fortuna, uni Deo non immerito placuit, quia nec adversis ita succubuit, nec in prospera suimet obliviscens, esse illa deiecit. Sed illa tolerabat quibus abundabat, ista fruebatur qua patiebatur; utraque nimirum de mundana inconstantia alternitibus asserens: sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus. »

11. SCIT ENIM OMNIS POPULUS, QUI HABITAT INTRA PORTAS URBS MEÆ. — Hebraice, *scit omnis porta populi mei*, quod Vatablus et alii exponunt, *q. d.* Scit enim omnis Senatus populi mei. Iudices enim et Senatus olim in portis sedebant et judicabant, ut a rusticis et exteris facile adiri et conveniri possent. Plenius Noster *portam populi* explicat per conversionem *populum portæ*, hoc est, populum intra portas habitantem.

MULIEREM TE ESSE VIRTUTIS. — Hebraice *חַיִל* *chail*, hoc est, strenuitatis, fortitudinis, roboris, *q. d.* Sciant omnes te esse viraginem strenuam, sedulam, laboriosam. Unde Septuaginta vertunt: *virum divitiarum*, id est *mulierem potentem et addivitiam*, id est *virilem*. Chaldaeus, *apertum est ante omnes, qui sedent in porta magna Sanhedrim* (id est Congregationis sive Concilii) *populi mei, te mulierem esse justam, et in te robur sive vim esse ad aspiciendam præceptorum Dei lucernam.* »

12. SED EST ALIUS ME PROPINQUIOR. — Sciebat utique hoc Noemi; sed norat ejus ingenium, quod nollet pauperulam et extraneam Ruth uxorem accipere, ut eventus ostendit, ideoque non eum, sed Booz modestiorem et plentiozem ad matrimonium ejus honeste invitandum censuit. Ita Abulensis, Serarius et alii.

13. BENE RES ACTA EST. — *טוֹב* *tob*, id est *bonum est*. Habbini nonnulli *tob* accipiunt quasi nomen proprium propinqui, quasi ille nuncupatus fuerit *Tob*, id est *bonus*, sicut *Tobias* dictus est quasi *bonus Deo*, vel *bonitas Dei*. Unde Raschi: « Salmon, inquit, Elimelech et Tob fratres fuerunt. » Verum Septuaginta, Chaldaeus, Noster et alii *tob* accipiunt ut nomen appellativum, vertuntque in genere neutro, *bonum est*.

Ego TE ABSQUE ULLA DUBITATIONE SUSCIPIAM — in conjugem. Mirare hic insignem charitatem, æque ac castitatem Booz, utpote qui Ruth accubantem nec tangere voluerit, sed matrimonium promiserit. Audi Auctorem Imperfecti, hom. 1 in Matth.: « Quid in Booz predicatur? humilitas, castitas et religio. Humilitas quidem et castitas, quia non contigit eam quasi lascivus puellam; nec abhorruit eam quasi castus lascivam: sed mox ut verbum ejus de lege proximitatis audivit, nihil horum omnium lascivie imputavit, sed universa religioni adscripsit. Nec despexit quasi dives pauperem; nec veritus est quasi natus adolescentulam; sed paratior fide quam corpore mane processit ad portam, et provocavit quemdam ex genere, quem jure propinquitatis aestimabat propinquiorem, obtinuit, prævaluit non tantum jure proximitatis, quantum Dei eligentis favore. Idcirco forte prævalens dictus est. » Booz enim hebraice idem est quod *fortis*. Hinc Thalmudici Booz conferunt eum castissimo Josepho. Unde R. Eliezer, cap. xxxix: « Tres fuerunt, ait, qui coram Creatore suo concupiscentiam domerunt: Joseph, Booz et Phaltiel filius Lais, de quo II Reg. III, 13. Audi et Abulensem: « Profecto, inquit, admirandum est, etiamsi ferreus aut adamantinus esset, et ossa ejus anea, et caro lapidea. Tulit tamen ista inclementia venerabilis Booz, virtutis desiderio seipsum temperans. » Et inferius: « Sola ergo reverentia honestatis, et juris amor ipsum Booz tenuerunt, ne venerem expleret opus. Valde ergo laudabilis est vir ille, qui data tali opportunitate, tantis Venereis flammis resistere potuit; ideo nec a nobis sub silentio prætereundus est, sed aliquali laude canendus. Jure ergo de talibus parentibus Christus nasci voluit, quia tanta virtutis exstiterunt. »

Porro castitatem Booz multum adjuvit durities lecti et frigus; quod scilicet non in lecto, sed in area, sub dio in aere frigido cubaret, durities enim lecti et frigus valde infringunt ardorem concupiscentiæ; qua de causa Pharisæi, quem admodum alibi dixi, eubantes, laminam plumbi renibus (in quibus origo est seminis) admovebant ad eos refrigerandos, itaque evitandas nocturnas in somnis pollutiones. Hinc quoque multi Religiosi incedunt nudipedes. Nudi enim frigidique pedes valde restinguunt calorem naturæ æstuumque luxuriæ, uti experientia constat. Hinc denique S. Antonius, S. Hilarion et S. Macarius, cæterique Anachoreta non in lectis, sed humi dormiebant. S. Franciscus, teste S. Bonaventura, in domum Cardinalis ejusdam invitatus, eum noctu in lecto molli decumberet acres sensit demonum infestationes; quare mox ex ea profugit, dicitans, « mollibus demones ad tentandum allici, asperis vero deterreri et fugari. »

15. MENSUS EST SEX MODIOS HORDEL. — Paterat Vm. Ruth hos sex modios humeris portare. Nam siligo levior est tritico, hordeum siligine, et avena hor-

deo. Erat enim ipsa « mulier virtutis, » ut dixit vers. 11, id est virilis, fortis et robusta. Symbolice R. Salomon, apud Lyranum, per sex modios accipit sex dona Spiritus Sancti, quia tot

sunt in Hebræo *Isaie* cap. XI, vers. 4 et seq. Aben-Esra vero per sex modios, sedoit sex justos, qui ex Ruth progignendi erant: scilicet Davidem, Danielelem, Ananiam, Misaelem, Azariam et Messiam.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Booz coram Judicibus, propinquo jure suo cedente, adit possessionem Elimelech defuncti, ejusque nurus Ruth accipit uxorem, ex qua gignit Obed patrem Jesse, cujus filius fuit David rex.

1. Ascendit ergo Booz ad portam, et sedit ibi. Cumque vidisset propinquam præterire, de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum: Declina paulisper, et sede hic, vocans eum nomine suo. Qui divertit, et sedit. 2. Tollens autem Booz decem viros de senioribus civitatis, dixit ad eos: Sedete hic. 3. Quibus sedentibus, locutus est ad propinquam: Partem agri fratris nostri Elimelech vendet Noemi, quæ reversa est de regione Moabitudine; 4. quod audire te volui, et tibi dicere coram cunctis sedentibus, et majoribus natu de populo meo. Si vis possidere jure propinquitatis, eme et posside; sin autem displicet tibi, hoc ipsum indicæ mihi, ut sciam quid facere debeam. Nullus enim est propinquus, excepto te, qui prior es; et me, qui secundus sum. At ille respondit: Ego agrum emam. 5. Cui dixit Booz: Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitudem, quæ uxor defuncti fuit, debes accipere, ut suscites nomen propinqui tui in hereditate sua. 6. Qui respondit: Cedo juri propinquitatis; neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo, tu meo utere privilegio, quo me libenter carere profiteor. 7. Hic autem erat mos antiquitus in Israel intra propinquos, ut si quando alter alteri suo juri cedebat, ut esset firma concessio, solvebat homo calceamentum suum, et dabat proximo suo. Hoc erat testimonium cessionis in Israel. 8. Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle calceamentum tuum. Quod statim solvit de pede suo. 9. At ille majoribus natu, et universo populo: Testes vos, inquit, estis hodie, quod possederim omnia quæ fuerunt Elimelech et Chelion, et Mahalon, tradepte Noemi; 10. et Ruth Moabitudem, uxorem Mahalon, in conjugium sumpserim, ut suscitem nomen defuncti in hereditate sua, ne vocabulum ejus de familia sua ac fratribus et populo deleatur. Vos, inquam, hujus rei testes estis. 11. Respondit omnis populus, qui erat in porta, et majores natu: Nos testes sumus; faciat Dominus hanc mulierem quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel et Liam, quæ edificaverunt domum Israel; ut sit exemplum virtutis in Ephrata, et habeat celebre nomen in Bethlechem. 12. Fiatque domus tua, sicut domus Phares, quem Thamar peperit Judæ, de semine quod tibi dederit Dominus ex hac puella. 13. Tulit itaque Booz Ruth, et accepit uxorem; ingressusque est ad eam, et dedit illi Dominus ut conceperet et pareret filium. 14. Dixeruntque mulieres ad Noemi: Benedictus Dominus, qui non est passus ut deficeret successor familiæ tuæ, et vocaretur nomen ejus in Israel. 15. Et habes qui consoletur animam tuam, et nutriat senectutem. De nuru enim tua natus est, quæ te diligit; et multo tibi melior est, quam si septem haberes filios. 16. Susceptumque Noemi puerum posuit in sinu suo, et dicens: Natus est filius Noemi; vocaverunt nomen ejus Obed: hic est pater Isai, patris David. 17. Vicinæ autem mulieres congratulantes ei, et dicens: Natus est filius Noemi; vocaverunt nomen ejus Obed: hic est pater Isai, patris David. 18. Hæ sunt generationes Phares: Phares genuit Esron; 19. Esron genuit Aram; Aram genuit Aminadab; 20. Aminadab genuit Nahasson; Nahasson genuit Salmon; 21. Salmon genuit Booz; Booz genuit Obed; 22. Obed genuit Isai; Isai genuit David.

1. ASCENDIT ERGO BOOZ AD PORTAM. — In porta enim sedebant iudices eorum quibus hæc causa cessionis juris propinquitatis legitime agenda erat.

VOCANS EUM NOME SUI. — Hebraice vocans אלמון peloni almoni, quod Cajetanus vertit, sede hic talis, viduae scilicet Ruth propinquus; Septuaginta, declina hæc abscondite; Chaldeus, vir qui absconditor est viae suae, id est, qui videri non vult.

Verius est $\dot{\nu}$ peloni almoni, ad verbum significare talis singularis, vel certus quidam, q. d. Tu talis et talis veni huc, et audi me; habeo enim negotium quod tecum tractem. Sic enim solemus advocare externos, quorum nomina non scimus; vel si scimus ea, nominare nolumus. Unde a $\dot{\nu}$ peloni videtur derivatum Hispanicum falano, Graeci vocant $\delta\epsilon\alpha$, Itali un tale, Galli un quidam.

Porro videtur Booz eum nomine suo compellasse, sed noluit Scriptura ejus nomen exprimere, eo quod indignus esset nominari: utpote qui nollet semen et nomen fratris sui defuncti suscitare. Ita Abulensis; iusto enim nomen ejus eterna oblivione sepelitur, qui nomen fratris et propinqui sui eadem sepeliri permittit.

Denique אלמון almani derivatur a נאלם nealam, id est obmutui, quia cujus nomen relictum, illud quasi mutum non auditur, et ut sic dicam, obmutuiscit; talis ergo dicitur almoni: idem dicitur תלמי peloni, מלם מלם, id est occultum et mirabile, quia ea quae occulta, mirantur. Ita Serarius.

3. PARTEM AGRI FRATRIS NOSTRI ELIMELECH VENDIT NOEMI. — ejus vivi uxor, nunc vidua defuncti; « vendet, » inquam, tam pro se, quam pro nuru sua Ruth alendo: ambe enim erant pauperes. Licet enim uxores non succederent apud Iudeos in hereditatem maritorum, aut aliorum propinquorum vel affinium defunctorum, tamen ex hoc loco colligitur illas hereditatis maritorum usufructum habuisse ad vitam, adeoque eandem vendere potuisse, sed ita ut jus emendi proxime spectaret ad propinquos mariti defuncti, ad quos post mortem uxoris viduae devolvenda erat hereditas. Unde et qui e propinquis hereditatem hanc, v. g. agrum emere volebat, debebat defuncti viduam relictam uxorem ducere, ut illi, cujus hereditatem nactus erat, semen suscitaret. Porro verisimile est agrum hunc Elimelech, eo tempore quo ipse peregrinabatur in Moab, alieni elocatum fuisse, qui quotannis ex ejus fructibus annuum censum persolveret. Ita Abulensis, Lyranus, Fevardentius et alii.

6. CEO JERI PROPINQUITATIS: NEQUE ENIM POSTERITATEM FAMILIAE MEAE DELEBERE (Hebraice, corrumpere. Sic et Septuaginta) DEBEO, — q. d. Est mihi uxor, sunt filii et filia: illos alere debeo, ut meam familiam et nomen propagent; quare nolo secundam uxorem Ruth mihi accersere, ne et illum cum filiis alere, hæcque meis, quos jam genui, alimoniam detrahere vel minuire debeam, atque filios, saltem primogenitum, ex Ruth procreandos

non mihi, sed alteri gignam, ut scilicet ejus marito, qui propinquus meus fuit, semen et nomen suscitent. Unde Chaldeus vertit: Non possum mihi vindicare ob causam seu colorem hunc; quia uxor mihi est, ad quam assumere aliam mihi non facultas, ne forte oriatur in domo mea jurgium, et corrumpam hereditatem meam. Vindica tu tibi possessionem meam, quia tibi uxor nulla, et ego non potero mihi vindicare.

7. SOLVERAT HOMO CALCEAMENTUM SUUM. — Erat Veni hæc excalceatio, caeremonia politica; scilicet erat signum quod excalceans cederet jure suo, ac sicut calceum, sic et jus suum tradebat alteri propinquo ad emendum agrum sui propinquo defuncti, et ad ejus viduam ducendam in uxorem. Porro excalceatio hæc erat duplex: una in panem; si enim frater germanus nollet fratris sui sine liberis uxorem ducere, itaque ei suscitare semen, lex jubebat Deut. cap. xxv, vers. 9, eum etiam uxorem excalceari, et in faciem ejus conspuj; quæ iugens erat poena, contumelia et ignominia. Altera in signum cessionis juris: si enim quis non esset frater germanus defuncti, sed cognatus in secundo, tertio vel quarto gradu, non tenebatur quidem ex lege Deuter. cap. xxv hæc enim solos fratres germanos tangit) uxorem defuncti ducere ad suscitandum illi semen; tenebatur tamen ad id ipsum ut q. d. eam honestate et consuetudine; si tamen id fecerit nollet, vel non posset, eorum iudicibus excalceabat se, calceumque suum alteri propinquo tradebat; ut hoc signo significaret se jus suum illi resignare, tam ad agrum defuncti emendum, quam ad viduam ejus accipiendam in uxorem.

Allegorie S. Ambrosius, lib. III De Fide, cap. v: Designabatur, inquit, futurus ex Iudeis, ex quibus Christus secundum carnem, qui proximi sui, hoc est populi mortui semen doctrinae celestis semine suscitaret, cui calceamentum nuptiale Ecclesie copulandæ prescripta legis spiritalia deferrebant. Non Moyses sponsus: illi enim dicitur Exodi III: Solve calceamentum pedum tuorum, ut Domino tuo cedat. Non Jesus Nave filius sponsus. Nam et ipsi dicitur, Jesus cap. v: Solve calceamentum pedum tuorum, ne ex similitudine nominis sponsus crederetur. Non alius sponsus, sed solus Christus est sponsus, de quo dixit Joannes: Qui habet sponsam sponsus est. Illis igitur calceamentum solvitur, huic solvi non potest, sicut dixit Joannes: Non sum dignus solvere strigilam calceamenti ejus. Solus ergo Christus est sponsus, cui illa veniens ex gentibus sponsa, ante inops atque jejuna, sed jam Christi mensa dives inibat, quæ manipulos fecundæ segetis, verbiq; reliquias gremio legat mentis interno, ut exhaustam illam viduam morte filii, atque inopem defuncti populi matrem novis pascat alimentis, non relinquens destitutam viduam, et novos quaerens. Sponsus ergo Christus sponsus est, qui nec Synagoga ipsi manipulos sue messis invadebat.

Porro pro calceamentum suum Chaldeus vertit, נרתיקא nartika, id est vaginam, vel potius chirothecam suam. Forte utrumque fiebat, ut scilicet cedens suo jure et possessione exueret calceum, et simul chirothecam, eamque alteri traderet, significans hoc signo se jus suum illi resignare. Sic enim et nunc nonnullis in locis per chirothecam jus resignatur. Hoc enim signum resignationis est appositum et quasi connaturale. Aut olim hæc resignatio fiebat per calceum, postea vero per chirothecam. Unde Judæi nunc suos contractus et resignationes faciunt per resignationem lintei, quam ipsi vocant emptionem sudar, id est sudarii, teste R. Elia. Fusc de his agunt Abulensis et Serarius; Christiani vero hereditatem domus adeunt per clavium acceptance, agri vero per pedum positionem.

11. QUAE EDIFICAVERTUR DOMUS ISRAEL. — puta generunt filios posteros et nepotes Jacobi patriarchæ, qui alio nomine a Deo vocatus est Israel, id est Dominans Deo, eo quod luctans cum Angelo Dei illi prevaluisset, Genes. cap. xxxviii. Rachel enim et Lia uxores Jacobo genuerunt duodecim filios, a quibus tota domus, id est stirps et familia Israel propagata et mire multiplicata fuit. Unde Chaldeus addit: in duodecim tribubus, quia hi duodecim Jacobi filii fuere duodecim tribuum parentes, ideoque Patriarchæ.

13. TULIT ITAQUE BOOZ RUTH ET ACCEPTIT UXOREM. — Licet id fecit, quia ipsa jam erat proclivis et conversa ad Judaismum. Nam lex illa, Deut. xxiii, jubens ne Moabites ingrediantur in Ecclesiam Dei, viros tantum concernit, non feminas, uti docet Abulensis. Aliter respondet S. Augustinus in Deut., Quæst. LV: « Quæstio, inquit, quomodo intraverit Ecclesiam Domini Ruth, quæ Moabitibus fuerit, de qua etiam caro Domini originem ducit. Nisi forte istam mysticæ prophetaverit intraturam, quod ait usque ad decimam generationem. Computantur enim decem generationes ex Abraham, quando fuit et Lot, qui genuit Moabites et Ammonitas, » Gen. xix et xxxv. Sunt autem istæ generationes: « Abraham, Isaac, Jacob, Jûdas, Phares, Esron, Aram, Aminadab, Nahasson, Salmon, cujus filius Booz. »

Hæc responsio est ingeniosa, sed non genuina. Nam in Deut. additur: « in æternum. » Moraliter audi Auctorem Imperfecti, hom. 4 in Matth.: « Ruth, ait, pro merito fidei sue nupsit Booz, quia propriam gentem contempsit, et terram, et genus, et elegit Israel, et non desepit socrum, viduam simul et peregrinam, desiderio ducta generis ejus magis quam sui, deos patrum suorum repulit, et Deum viventem elegit. Rursus Booz pro merito sue fidei illam accepit in uxorem, ut ex conjugio tali sanctificato genus nasceretur regale. Nam Booz senior constitutus non sibi uxorem accepit, sed Deo; non propter passionem corporis sui, sed propter justitiam legis, ut suscitaret semen proximo suo; non magis amore

quam religione ferventior: etate senex, juvenis autem fida; et ideo forsitan nominatus est in virtute, vel virtus in ipso prævalens. Quoniam qui secundum etatem ad incedum conjugium est in virtute, nominabilis et laudandus, quia est in virtute; sed qui extra etatem conjugalem jam factus, accepit ex religione virtutem ad conjugium incedum, sicut iste Booz, ille laudabilis et nominabilis est, quia existit in virtute, et illius talis viri virtus in ipso est. » S. Hieronymus, epist. 25: « Vide, ait, quanti meriti sit des rebo præstitisse solatium. Ex ejus semine Christus oritur. »

16. SUSCEPTURQUE NOEMI PUERUM POSUIT IN SINU SUO, ET NUTRICIS AC GERULÆ FUNGERATUR OFFICIO. — docens puerum ambulare, loqui, colere Deum, parentibus obedire, legem Dei audire, turpia fugere, honesta sequi, beneficentiam in omnes exercere, nulli nocere, oculum ambire, etc.; a pueritia enim pendet adolescentia, virilis ætas, totaque hominis vita. Quare puerorum recta institutio summi est momenti ad eorum salutem æque ac ad Republicæ bonum. Quocirca S. Hieronymus, epist. ad Lontan, de filia ejus Paula, quæ nephis erat S. Paulæ, ita scribit: « Ipse, si Paulam miseris, et magistrum et nutricum spondeo; gestabo humeris, balbutientia senex verba formabo; multo gloriosior mundi philosopho, qui non regem Macedonum Babilonio periturum veneno, sed ancillam et sponsum Cæsarum inprudiam regnis celestibus offerendam.

17. VOCABERUNT NOEMEN EIUS OBEED. — Obed hebraice idem est quod serviens, sustentans, sublevans, ait Pagninus. Vocatur ergo eum « Obed, » quasi optantes et augurantes ut hic filius parentibus jam labore et etate grandævus, obsequiis suis serviret, eorumque senectam soleretur et sustentaret. Unde versu 13, dicunt de eo: « Qui consoletur animam tuam, et enutriet senectutem. » Ita Josephus, Serarius et alii: sic apud Romanos vocatus est Scipio, eo quod ipse junior parenti seni et cæcipienti, instar scipionis, qui incedens incuberet, subserviret. Obed enim hebraice idem est quod latine scipio sive sustentaculum. Unde mater Tobie, cap. v, 23, filium suum vocat « bæculum senectutis. » Porro Cornelius cognomento Scipio, a quo Scipionum gens patriæ initium habuit, patrem luminibus carentem pro beneficio gerebat, quem Grammatici scipionem appellant: hinc illi cognomen Scipionis inditum, quod deinde posteris ejus adhesit, ait Macrobius, lib. 1, cap. iv. Rursum, Obed hebraice idem est quod eadem, scilicet Deum, ut ex Chaldaeo ait Fevardentius: fuit enim Obed pius tan in Deum, quam in parentes, æque ac Jesse ejus filius, a quibus David suxit suam virtutem et pietatem.

Dices: Filius hic potius vocandus erat Mahaban, quia ei suscebat semen. Respondet Abulensis, Quæst. LXXXV: « Oportuisset filium, qui e posteriori matrimonio primus nascebatur, de-

functi nomine affici, siquidem qui defuncti uxorem duceret, verus ac proprius illius frater esset, non autem, si frater improprie, id est, cognatus tantum esset.

Allegorice, Booz representat Christum; Ruth, Ecclesiam et genibus convocatam. Lego Auctorem Imperfecti, hom. 1 in *Matth.*

Moraliter vide Hugonem, Dionysium, Fevardentium, Serarium, ac praesertim Ludovicum de Puerte in priore parte *Ductus sui spiritalis*, ubi ex dictis factisque Ruth pulchra et singularia elicit morum documenta.

21. SALMON GENUIT BOOZ. BOOZ AUTEM GENUIT OBEDEM. — Arias in *Apparatu Bibl. Reg.* tract. De *Nominibus Hebraicis*, censet Salmon idem esse quod Salomon, sed fallitur: Salmon enim scribitur per *sin*; Salomon vero per *schin*. Rursum Salomon hebraice dicitur שלמה *Selonah*, habetque ultimam litteram Hebraicam שלמה *Salmon* vero habet ultimam Nun. Denique Salmon hebraice idem est quod vestitus aut vestitus; Salomon vero idem est quod pacificus. Ita Serarius.

22. OBEDE GENUIT ISAI (qui est Jesse), ISAI GENUIT DAVID. — Jesse hebraice idem est quod manus, vel existens aut debitor.

Nota: Salmon fuit maritus Rahab, quae Jerichumten prodidit Hebraeis, *Josue* 11; a Rahab autem et Salmon, id est, ab ingressu Hebraeorum in Chanaan usque ad annum quartum Salomonis fluxere anni 440, ut colligitur ex III *Reg.* vi, 2; ab annis enim 80, qui ibi numerantur, demendi sunt 40, qui ab ingressu Hebraeorum fluxere in peregrinatione per desertum, usque ad ingressum in Chanaan. Ergo his 440 annis tantum quinque fuere generationes. Salmon enim genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Jesse, Jesse genuit David, David genuit Salomonem. Unde nonnulli censent singulos quatuor primos, scilicet Salmon, Booz, Obed et Jesse, genuisse anno aetatis centesimo, ut conflent 440 annos jam dictos. Ita Abulensis, Serarius, Dionysius, Cajetanus, hic Salmon, Barradius et Maldonatus in *Matth.* 1. Verum hoc violentum videtur, et ex necessitate confictum. Planus Lyranus, R. Salomon, Genebrardus, Catharinus, Jansenius et Saliarius tres ponunt Booz, qui omnes unico hoc nomine Booz continentur; sicut *Matth.* 2, nomine Jechoniae continetur tam Joakim pater, quam Joachim filius, de quo mox plura. Sic ergo has generationum series distribuit Saliarius, tom. II, anno Debbore et Barac 21. Salmon in ingressu Chananitidis, quando duxit Rahab in uxorem, quartum circiter et trigessimum agebat annum; ipsa vero ferme 23. Post alios ex ea susceptos liberos, genuit anno aetatis sexagesimo primum hujus nominis Booz; de summa ergo 440 annorum, qui numerantur ab ingressu in Chanaanem, usque ad facta templi fundamenta, tollendi erunt 26 anni. Booz autem primus ac secundus genuerunt 63 aetatis anno, tertius autem septuagesimo, Obed, item

et Isai 70; quibus adde 70 annos vitae Davidis, et quatuor de regno Salomonis, efflicies omnino 440 annos.

Ex his autem probabiliter collectum vides primum Booz natum decimo Othomieli anno; secundum, 33 Aodi; tertium, 20 Baraci, duxisseque Rutham, ac genuisse Obed, septimo anno Thole; Isai autem natum primo Samsonis, et genuisse Davidem anno undecimo Samuelis ineunte.

Si quis tamen malit dicere Salmon, Booz, Obed et Jesse genuisse anno centesimo, potius quam duos Booz uni sacrae Scripturae adjungere audent, dicat similia exstare illius, imo posterioris aevi exempla. S. Servatius enim Trajectensis episcopus et patronus vixit 373 annos, teste Sigeberto in *Chron.* Celebratur in Historiis Joannis de temporibus qui vixit 300 annos. Maffei, lib. XI *Hist. Incheoz*, trecentos pariter annos eundem Indo assignat. Verum haec portenta sunt et quasi miracula, quae in uno duntaxat contigerunt; hic autem oportet asserere longevitatem haec contigisse quatuor hominibus sibi invicem continua generatione succedentibus, quod est inauditum; praesertim cum David eorum filius vitam homini sua aetate circumscribat 70 annis: «Dies annorum nostrorum, inquit, in ipsis septuaginta anni,» *Psal.* LXXXIV. Porro saepe in Scriptura generationes et nomina aliquorum generantium subtinguntur, ut *Matth.* cap. 1, 3, ubi dicitur: «Joram autem genuit Oziam.» Joram enim genuit Ochoziam: Ochozias genuit Joas, Joas genuit Amasiam, Amasias genuit Oziam. Ibidem vers. 11: «Josias autem genuit Jechoniam,» ubi Jechonias ponitur pro duobus, scilicet pro Joakim sive Jechonia, et Joachim sive Jechonia; scilicet Josias genuit Jechoniam, Jechonias autem genuit Jechoniam. Accedit ratio: nam hisce 440 annis, qui fluxere a Salmon ad Salomonem, in ceteris tribubus non quinque, sed longe plures fuere generationes.

Exemplum unum e multis clarum accipe I *Paralip.* vi, 33. Ab Heman qui fuit Cantor tempore Davidis, ascendendo ad Core qui vixit tempore Mosis, eique rebellans a terra absorptus fuit, *Numer.* xvi, numerantur octodecim generationes. Sic enim ait: «Heman Cantor filius Johel, filii Samuel, filii Elcana, filii Jeroham, filii Eliel, filii Thohu, filii Suph, filii Elcana, filii Mahath, filii Amasai, filii Elcana, filii Johel, filii Azarias, filii Sophoniae, filii Thahat, filii Asir, filii Abiazaph, filii Core.» Numerata sunt filii decies octies repetitum, et videbis octodecim generationes hic recenseri.

Quare verisimile est hic pariter aliquas praeteriri, et nonnullos filios intermedios quasi obscuriores omitti, nominari vero tantum illustriores, uti Naasson, quia ipse fuit princeps tribus Juda in ingressu terrae sanctae, duxitque Rahab uxorem; Booz, quia ipse fuit maritus Ruth, cujus

historia hic textitur: Obed, quia ex eis natus est Isai, qui fuit pater Davidis regis (1).

Denique Rabbini in *Juchasin*, pag. 10, tradunt Ruth, cum nupsit Booz, fuisse annorum 40, ac deinde diu admodum vixisse: «Nam fuit, inquit, adhuc tempore Salomonis, et ad ejus latens una cum Bethsabea sedebat in throno regio.» Sic et filium ejus Obed aiunt vixisse 400 annos, sed haec incredibilia, ideoque conficta videntur.

Tropologicè S. Chrysostomus, hom. 4 in *Matth.*: «Talis, inquit, Booz ex tali conjugè Ruth, qualem filium genuit? Obed, qui interpretatur *subditus*. Nunc autem qui divites eligunt, et non mores, pulchritudinem, et non fidem; et quod in meretricibus solet quaeri, hoc in conjugibus optant, propterea non generant filios subditos vel sibi,

(1) Verisimile est quasiam generationes omissas ponendas esse intermedias Obed et Isai, vulgo Jesse.

vel Deo, sed contumaces et contra se et contra Deum, ut filii eorum non sint fructus justae conjunctionis eorum, sed poena condigna irreligiositatis ipsorum. Iste autem Obed, qui *subditus* dicebatur, quid genuit? Jesse, id est, refrigerium; Jesse enim latino sermone *refrigerium* appellatur. Nam vere quicumque subditus est Deo et parentibus suis, tales filios generat Deo praestante, a quibus refrigeretur, quoniam qui honorat patrem honorabitur a filiis suis; qui autem contumaces existunt aut in Deum, aut in parentes, generantes non refrigeria sibi generant, sed dolores, ut a filiis suis recipiant quod fecerunt in parentibus.»

Addit Chrysostomus forte *Obed* sic appellatum quod eo nascente Hebraei Philistaeis essent *subditi*, a quibus liberati fuere per Samuelem, sub quo vixit Jesse filius *Obed*; ideoque eum vocatum esse Jesse, id est, *refrigerium*.